

Mokrzczy na Podlasiu w drugiej połowie XVII i na początku XVIII wieku. Studium historyczno-genealogiczne

DOI: 10.15290/sp.2022.30.03

Abstrakt Artykuł kontynuuje tematykę poruszoną w studium opublikowanym na łamach „Studiów Podlaskich” w poprzednim roczniku pisma. W tej części opracowania ukazane zostały losy rodziny od drugiej połowy XVII do początku XVIII w. Apogeum jej znaczenia wyznaczał okres aktywności stryjecznych braci: cześnika ziemi bielskiej Krzysztofa Stanisława, syna Apollona oraz miecznika tejże ziemi Stanisława Jana, syna Archillesa. Swoje powodzenie zawdzięczali oni związkom z Branickimi, po śmierci Bogusława Radziwiłła hegemonami na północnym Podlasiu.

Słowa kluczowe Mokrzczy, Podlasie, ziemia bielska, szlachta podlaska, genealogia

Abstract The article continues the subject published in the last issue of the journal “Studia Podlaskie”. This study describes the family’s history from the second half of the 17th century to the beginning of the 18th century. The peak of its importance was connected with the activity of the cousins: the cup-bearer of the Bielsk Land, Krzysztof Stanisław (the son of Apollon) and the swordbearer of this land, Stanisław Jan (the son of Archilles). They owed their success to ties with the Branicki family, who after the death of Bogusław Radziwiłł became hegemon in the northern Podlasie.

Key words Mokrzczy family, Podlasie, Bielsk Land, Podlasie nobility, genealogy

Tematyka związana z urzędniczą rodziną Mokrzeckich osiedloną na Podlasiu, jak już sygnalizowałem, przekraczała rozmiary zakreślone w większości periodyków naukowych dla jednego tekstu¹. Toteż w niniejszym artykule zechcę zawrzeć ciąg dalszy ich losów, zarysowanych poprzednio na łamach „Studiów Podlaskich”² w ramach chronologicznych nie wychodzących poza początek drugiej dekady XVII w. Za cezurę przyjąłem – bo jakąś wyznaczyć trzeba było – śmierć „nadziei” rodu, młodego Teofila Mokrzeckiego w tragicznym dla Rzeczypospolitej roku 1652. Korzystając z faktu, że powracam po krótkiej przerwie do tej problematyki, zamieszczę tu również kilka uzupełnień dotyczących wcześniejszych losów rodziny, możliwych dzięki dalszym poszukiwaniom źródłowym w przebogatym i wciąż nie do końca przebadanym materiale do studiów genealogiczno-historycznych obejmujących staropolskie Podlasie. Poczuję się w związku z tym do miłego obowiązku podziękowania za naprowadzenie mnie na część z owych tropów Panu Romanowi Prokopowiczowi.

¹ Kalinowski 2021, s. 45.

² Kalinowski 2021, s. 45–65.

Stan badań nad dziejami rodu został niedawno przedstawiony przez piszącego te słowa³, toteż nie ma potrzeby, by czynić to jeszcze raz. Bazą źródłową niniejszego tekstu są w przeważającej części akta sądowe ziemi bielskiej⁴ oraz wypisy z nich autorstwa nieocenionego Ignacego Kapicy⁵. Pełne zestawienie wykorzystanego materiału źródłowego, jak i literatury, zostało dołączone na końcu artykułu.

* * *

Zanim przejdziemy do kontynuacji narracji o podlaskich Mokrzeckich w miejscu, gdzie została uprzednio zakończona, zgodnie z zapowiedzią, kilka uściśleń dotyczących wieku XVI. Dzięki dokumentowi z Metryki Litewskiej możliwe stało się przesunięcie nieco daty śmierci jednego z protoplastów podlaskiej linii rodu, Prokopa Hryhoriewicza Borodowicza z Mokra. Wiadomo bowiem, że w roku 1549 razem z synami Siemionem i Wasylem otrzymał on od Zygmunta Augusta nadanie obrębu puszczy gospodarskiej przy granicy z Prusami Książęcymi, w rejonie jeziora Wiżajny⁶. Został natomiast określony jako zmarły w zapisie z ksiąg grodzkich brańskich dotyczącej jego syna Siemiona z roku 1552⁷. O pozycji tego ostatniego świadczyć może fakt, że w dobrach dzierżawionych w Skrzypkach w ziemi bielskiej miał swojego „faktora”, tj. zarządcę. Był nim szlachcic Jan syn Andrzeja *de Burba de Myrzecz* (Merecz), w nagłówku zapiski określony jako *Burba a Vilna*, co sugeruje, że chodzi o nazwisko Burba, według heraldyka Wojciecha Wijuka Kojalowicza występujące wśród szlachty na Żmudzi i w powiecie grodzieńskim⁸. Warto odnotować, że owo nadanie z 1549 r. Prokop i jego synowie uzyskali dzięki Stanisławowi Andrzejewiczowi Dowojnie,

³ Kalinowski 2021, s. 45–48.

⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Księgi grodzkie brańskie (dalej: Ks. gr. bran.); Nacyânalny gîstaryçny arhiû Belarusi (dalej: NGAB Mińsk), f. 1708, op. 1; f. 1744, op. 1; f. 1789, op. 1.

⁵ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Zbiór Zygmunta Glogera (dalej: ZZG); AGAD, Kopicjana; Central'nij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. Kiiiv (dalej: CDIAU Kijów), f. 966, op. 1; Central'nij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. L'viv (dalej: CDIAU Lwów), f. 812, op. 1, nr 1–38. Nie skorzystałem z Kopicjanów łódzkich (Archiwum Państwowe w Łodzi, Archiwum rodziny Bartoszewiczów, nr 87, 89, 91, 94), które w przeważającej mierze odnoszą się do innych okresów i terenów. Mimo to jestem wdzięczny za zwrócenie mojej uwagi na nie jednemu z anonimowych Recenzentów.

⁶ AGAD, Metryka Litewska (Transkrypcje), nr 217, s. 883–885; zob. Wiśniewski 1965, s. 96. Za wskazanie mi tego źródła wdzięczny jestem Panu Romanowi Prokopowiczowi.

⁷ ANK, ZZG, nr 20, s. 254.

⁸ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 70, k. 376; zob. Wijuk-Kojalowicz 1897, s. 188; Wielądko 1794, s. 767.

dzierżawcy mereckiemu, któremu podlegała puszcza ciągnąca się równoleżnikowo od Merecza aż do granicy pruskiej⁹. Inna jeszcze koincydencja to fakt, że poprzednim właścicielem owego obrębu puszczańskiego był bojar litewski Piotr Łysy, który w 1542 r. miał za żonę bliżej nieznaną Polonię¹⁰. Skądinąd wiadomo natomiast, że Polonia Tomkówna w 1529 r. wniosła do majątku swego męża, któregoś z Hryhoriewiczów Borodowiczów, dobra w powiecie wilkomirskim¹¹. Domyślać się można, że chodziło raczej o brata Prokopa, Michała, który w latach trzydziestych XVI w. (1535, 1537) otrzymywał od hospodara nadania poza Grodzieńszczyzną¹². Niedługo potem znika on ze znanych źródeł. Możliwa jest hipoteza, że wdowa po Michaile Hryhoriewiczzu przed 1542 r. wyszła ponownie za mąż za Piotra Łysego. Idąc dalej tym tropem – może właśnie owo swoiste powinowactwo sprawiło, że Prokop i jego synowie dowiedzieli się o gruntach puszczańskich niedaleko Wiżajn, z których zrezygnował Piotr ze swym dorosłym już synem Bogdanem. Ten wątek, choć frapujący, nie należy już do opowieści o podlaskiej linii Hryhoriewiczów z Mokrca. Naświetla jednak pozycję społeczną Siemiona Prokopowicza, która była relatywnie wysoka i naprowadza na możliwy powód znalezienia się go wkrótce na Podlasiu jako zięcia Siemiona Siehenia. Rzecz bowiem w tym, że objęcie w posiadanie obrębu puszczańskiego, choć wiązało się z uciążliwym obowiązkiem ochrony granic przed zachłannością poddanych księcia pruskiego, niosło ze sobą również możliwość lukratywnego wykorzystania owych ostępów do gospodarki leśnej. A fortuna Sieheniów wyrosła właśnie dzięki zajęciu się na dużą skalę eksploatacją puszczy¹³. Może więc kontakty zainicjowane w interesach doprowadziły w tym przypadku do zadzierzgnięcia więzów rodzinnych? Jest to tylko hipoteza, lecz wydaje się prawdopodobna. Nawiasem mówiąc, inny Dowojno, wojewoda połocki Stanisław Stanisławowicz, który ze swym bratem stryjecznym i imiennikiem utrzymywał bliskie i pełne zaufania kontakty, ożenił się z jedną z dziedziczek podlaskiej fortuny Radziwiłłów, Petronelą Janówną, starościanką żmudzką. Przypadły jej z podziału ojcowizny (1545) dobra rajgrodzko-goniądzkie¹⁴, położone również tuż przy granicy z Prusami Książęcymi, nieco bardziej na południe. Truizmem będzie więc zauważyć, że elity północno-zachodniej części Wielkiego Księstwa Litewskiego w ówczesnych granicach, zarówno możnowładztwo, jak i średnia szlachta, były ze sobą powiązane wielorakimi więzami: od gospodarczo-klientalnych do towarzysko-rodzinnych.

⁹ Zob.: Jakubowski 1935, s. 99–114.

¹⁰ *Lietuvos Metrika* 1995, s. 262–263.

¹¹ *Lietuvos Metrika* 1998, s. 78. Za naprowadzenie mnie na ten trop wdzięczny jestem Panu Romanowi Prokopowiczowi.

¹² Kalinowski 2021, s. 51.

¹³ Kalinowski 2021, s. 51–52.

¹⁴ Zob.: Mienicki 1937, s. 425, 446; por. Zawadzki 2018, s. 234.

* * *

Także w następnych pokoleniach dobre koligacje pomogły rodzinie Mokrzczyckich w zachowaniu lub podniesieniu statusu społeczno-majątkowego. Przykładem tego może być syn Siemiona, Piotr – jedyny z piątki braci, który zdecydował się pozostać na Podlasiu. Dzięki nowym znaleziskom źródłowym możemy nieco więcej powiedzieć o jego pierwszej żonie, Katarzynie ze Stołowackich, która wniosła mu w posagu wieś Soboczce¹⁵. Była jedynaczką, córką i dziedziczką Iwana Romanowicza Stołowackiego, podstarościego mostowskiego w latach 1572–1573¹⁶. W roku 1577 spisał on testament, gdy Kachna, jak ją czule nazwał, pozostawała jeszcze niezamężna. Rok później pobór z dóbr po ojcu Katarzyny, już najwidoczniej zmarłym, płaciła wdowa Anna Zaniówna Iwanowa Stołowacka¹⁷. Brak natomiast wzmianek o tej rodzinie w źródłach skarbowych z lat 1580–1581¹⁸. Datę ślubu Piotra Mokrzczyckiego z Kachną Stołowacką można nieco przesunąć, ponieważ udało się odnaleźć wzmianki o istnieniu tego związku już w roku 1580¹⁹. Podobnie względem jego drugiego małżeństwa – jest wzmiankowane już w 1597 r., a zawarte zostało najpewniej po 1593²⁰. Warto dodać jeszcze, że najpierw Piotr, a potem jego brat Marcjan służyli wojskowo podczas kampanii przeciwko Moskwie w 1579 r. Obaj prowadzili zapewne ten sam, dość spory, sześciokonny poczet w chorągwi husarskiej rotmistrza Krzysztofa Sadowskiego²¹.

* * *

Wnukiem Piotra i – przyjmując, że Apollo to jego syn z pierwszego małżeństwa – Katarzyny był zmarły w 1652 r. niedoszły poseł sejmowy, Teofil. Ze względu na fakt, że dostał po ojcu tytuł miecznika wiskiego, jak również dobra w Brzostowie-Siestrzankach²², wniesione do rodzinnego majątku dzięki

¹⁵ Dziś Sobótka (woj. podlaskie, pow. bielski, gm. Bielsk Podlaski). Zob. Gloger 1903, s. 102, s. v. *Posag*.

¹⁶ ANK, ZZG, nr 55, s. 650.

¹⁷ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), dz. I, nr 47, k. 358v, 457v.

¹⁸ W księdze rekognicji z 1581 r. (AGAD, ASK, dz. IV, nr 41, k. 134v-135) zanotowano nazwy *villa Sobaczina* oraz *villa Stołowaczkiego*, lecz bez zamieszczenia przy nich zeznań podatkowych. Za tę informację wdzięczny jestem jednemu z anonimowych Recenzentów niniejszego artykułu.

¹⁹ ANK, ZZG, nr 11, s. 132; nr 17, s. 344; por. Kalinowski 2021, s. 54.

²⁰ ANK, ZZG, nr 55, s. 1030, 1141.

²¹ AGAD, ASK, dz. 85, nr 63, k. 116v, 142; zob. Kotarski 1971, s. 89.

²² Dziś Siestrzanki (woj. podlaskie, pow. łomżyński, gm. Jedwabne).

Jadwidze Brzostowskiej, uznałem go za jej dziecko²³. Jednak są pewne przesłanki, które mogłyby podważyć tę wersję. Pierwszą jest hipotetyczny wiek młodego Mokrzeckiego w momencie objęcia miecznikostwa. Wydaje się bowiem, że musiał liczyć sobie co najmniej lat 20, jeśli nie więcej. Natomiast pierwsza wzmianka o związku Apollona z Brzostowską pochodzi z roku 1633. Brak źródeł uniemożliwia wprawdzie dokładne naświetlenie tej kwestii, lecz możliwe, iż Teofila urodziła Zofia Flancówna, pierwsza małżonka Mokrzeckiego seniora. To tłumaczyłoby jego imię, nadane na cześć ojca tejże, Teofila Flanca (von Flanß)²⁴. Jednocześnie nie przekreślałoby związków młodego Mokrzeckiego z ziemią wiską, albowiem wówczas jego babką byłaby Marusza *vel* Małgorzata Wilżanka, później żona stolnika wiskiego Adama Turowskiego. Jej ojcem był starosta i łowczy ostrołęcki Mikołaj Wilga, a matką wojewodzianka płocka Anna Hłowska²⁵. Syn i brat tychże, Andrzej, miał długie lata spędzić na służbie wojskowej w armii elektora brandenburskiego, zarządzającego jednocześnie Prusami Książęcymi²⁶. Warto też zauważyć, że dowodnie córka Apollona i Flancówny, Konstancja Anna, wchodziła w dorosłość w podobnym czasie, co Teofil, bowiem została wydana za mąż w 1645 r.²⁷ Potomstwo Mokrzeckiego seniora i Brzostowskiej, jak zobaczymy niżej, usamodzielniało się co najmniej dekadę później – w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XVII w. Warto dodać na marginesie, że fragment dzieła pamiętnikarskiego teścia Konstancji Mokrzeckiej, Wasyla Kaleczyckiego, uznanego przeze mnie za zaginione, przypadkiem udało mi się odnaleźć w wariach ze Zbioru Zygmunta Glogera²⁸. Być może pozostałe części rękopisu kryją się jeszcze pośród nieuporządkowanych materiałów po tym podlaskim etnografie²⁹.

Poszerzenie kwerendy o jedną z ksiąg ziemskich suraskich zaowocowało odnalezieniem śladu po pewnej protestacji, którą używający już tytułu cześnika bielskiego Achilles Mokrzecki złożył wraz z innymi urzędnikami ziemi bielskiej w lipcu 1646 r.³⁰ To oczywiście pozwala przesunąć nieco datę otrzymania przezeń tego tytułu, co najwidoczniej musiało nastąpić niedługo po kreowaniu

²³ Kalinowski 2021, s. 57–58.

²⁴ Por. Kalinowski 2021, s. 56.

²⁵ CDIAU Kijów, f. 966, nr 111, s. 16; NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 188, k. 121v–122, 123–124; o zbieżności imion Marusza i Małgorzata w XVI w. zob. Siatkowski 1996, s. 102–103; o Mikołaju Wildze zob. AGAD, Metryka Koronna (dalej: MK), nr 89, k. 137v; Niewiadomski 2018, s. 77; Chłapowski 2017, s. 286. Za uwagę o łowczostwie Wilgi wdzięczny jestem jednemu z anonimowych Recenzentów.

²⁶ Zob. Święcki 1859, s. 290.

²⁷ Kalinowski 2021, s. 58.

²⁸ ANK, ZZG, nr 608, s. 2–8.

²⁹ Np. ANK, ZZG nr 909 (z lat 1543–1862), za: *Materiały* (dostęp 21.03.2022).

³⁰ NGAB Mińsk, f. 1789, op. 1, nr 4, k. 40v.

pierwszego pretendenta, Wojciecha Grzymka Krassowskiego, co miało miejsce 8 XI 1645 r.³¹

Fortunnym zbiegiem okoliczności przed publikacją niniejszego studium dzięki staraniom białostockich historyków trafiła do Polski z Białorusi kolejna partia zeskanowanych ksiąg sądowych podlaskich³². Szczególnie dwie z nich³³ w istotny sposób poszerzyły naszą wiedzę o przedwcześnie zmarłym Teofilu i jego rodzinie. Dzięki zapiskom w niej zawartym dowiadujemy się, że młody Mokrzecki był sługą Elżbiety Słuszcanki, wdowy po Adamie Kazanowskim. Jako taki stał się ofiarą zbrojnej napaści ze strony Hieronima Radziejowskiego, drugiego męża tejże, który po rozwodzie z nią zebrałszy około trzystu „dragonów i hajduków” zajeżdżał wieś Wojska w starostwie bielskim³⁴. Tam podkanclerzy zrabował ruchomości miecznika wiskiego oraz innego szlachcica, Wawrzyńca Szypachowskiego³⁵. Służką Słuszcanki była również małżonka Teofila, Anna Szpotówna, poślubiona mu około 1649 r., kiedy to owa magnatka wyznaczyła jej 2 tys. zł posagu zapisanych na królewskich ziemach bielskich – starostwie i leśnictwie³⁶. Śmierć Mokrzeckiego możemy natomiast umieścić w przedziale czasowym między dwoma sejmikami ziemi bielskiej – pierwszym, który wybrał go posłem na sejm i drugim, gdzie obrano zastępcę po jego zgonie, mianowicie pomiędzy 10 VI a 8 VII 1652 r.³⁷

* * *

Ostatnim znanym nam aktem związanym z nieżyjącym już Teofilem był prowadzony w roku 1654 w imieniu jego syna Adama przez ojca i dziada tychże, Apollona, spór z bliskimi krewnymi, dziećmi Archilleasa Mokrzeckiego. Kością niezgody okazała się dzierżawa należących do tych ostatnich dóbr Niewodnica-Koplany i jej niebagatelna suma – 1129 zł³⁸. Najstarszy z trójki rodzeństwa, Stanisław Jan Mokrzecki, w swej protestacji w gorzkich słowach odmalował dość charakterystyczny dla tamtych czasów obraz stosunków między stryjem-opiekunem i sierotami po zmarłym bracie. Syn Achillesa doszedłszy do pełnoletniości zbrojnie zajeżdżał – jego zdaniem – bezprawnie i za darmo arendowaną przez krewniaków wieś. Musiało to zepsuć na jakiś czas relacje w rodzinie, lecz

³¹ *Urzędniczy* 1994, s. 39.

³² *Informacja* (dostęp 13.06.2022).

³³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 144, 148.

³⁴ Dziś Wojszki (woj. podlaskie, pow. białostocki, gm. Juchnowiec Kościelny).

³⁵ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 144, k. 100–100v.

³⁶ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 148, k. 319.

³⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 144, k. 216, 256.

³⁸ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 148, k. 298–299v, 346.

– jak zobaczymy później – uległy one z czasem poprawie. Co poniekąd zaskakujące, Apollo Mokrzecki jako plenipotent do tej sprawy wynajął Wojciecha Grzymka Krassowskiego, swego rywala o urząd cześnika bielskiego³⁹. Widzimy zatem, że ówczesna rzeczywistość bywała nieoczywista i – przynajmniej na tym etapie – pomiędzy szlachcicami pretendującymi do tego samego tytułu nie było wrogości. Grzymek Krassowski niebawem zresztą zmarł⁴⁰, po czym, jak się zdaje, Mokrzecki został ostatecznie zaakceptowany przez miejscową brać szlachecką na cześnikostwie. Wprawdzie król Jan Kazimierz powołał następcę zmarłego⁴¹, ten jednak pochodził z sąsiedniej ziemi drohickiej i raczej nie wchodził Apollonowi w paradę.

Starzejący się Mokrzecki senior nie przejawiał już większej aktywności na polu publicznym, może zresztą w dramatycznych latach 1655–1660 przyjął taką strategię, by przetrwać. Podczas blokady zajętego przez wrogów Tykocina w 1656 r. zięć Apollona, Władysław Ołdakowski, rotmistrz miejscowego popolitego ruszenia, został przez kierującego oblężeniem sędziego mozyrskiego Samuela Oskierkę skazany na śmierć przez rozstrzelanie. Przed egzekucją nie dopuszczono doń księdza, a dowódca-okrutnik kazał go też wcześniej przywiązać do pręgierza. Tak haniebne potraktowanie i niepotrzebna śmierć jednego z obywateli wzburzyły szlachtę bielską, a sejmik brański w 1658 r. upominał się o ukaranie oprawcy⁴². Protestację w imieniu Antoniny Aleksandry Mokrzeckiej i jej syna zaniósł do grodu nie ojciec wdowy, a szwagier – Stanisław Kaleczycycki⁴³, mąż przyrodniej siostry, Konstancji Anny.

Pod koniec życia Apollo Mokrzecki popadł w długi, przez co musiał nawet na pewien czas wynieść się z Sobótki, dawnych Soboczków. W 1661 r. arendował wieś z dworem Janowi Greczewskiemu i jego żonie Emerencjannie Bonerównie, wywodzącym się z uszlachconego i spolonizowanego patrycjatu niemieckiego – on z toruńskiego, ona z krakowskiego⁴⁴. Cześnik bielski prawdopodobnie chciał w ten sposób uzyskać pieniądze na spłatę pożyczki zaciągniętej u Protazego Brzostowskiego, być może familianta swej drugiej żony. Albowiem zarówno dług u tegoż, jak i kwota dzierżawy wynosiły równo 3 tys. zł. Potrzebował może tej sumy na odbudowanie wioski spalonej w całości lub częściowo przez niszczycielski zagon Moskali Iwana Chowańskiego na Podlasiu z przełomu lat

³⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 148, k. 319. *Notabene* w zapisce tej Grzymek Krassowski wymieniony został bez podania urzędu.

⁴⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 148, k. 405.

⁴¹ *Urządnicy* 1994, s. 39.

⁴² ANK, ZZG, nr 15, s. 445, 518.

⁴³ ANK, ZZG, nr 15, s. 357–359.

⁴⁴ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 45, k. 321; szerzej o tym: Kalinowski 2022, s. 40–43. Zob. Gloger 1900, s. 68, s. v. *Arenda*.

1659 i 1660⁴⁵. Plan się nie powiódł, gdyż z jednej strony zniecierpliwiony Brzostowski podjął kroki prawne przeciwko dłużnikowi, z drugiej Greczewscy nie wywiązali się do końca z umowy. Doszło do tego, że w 1662 r. podstarości brański i cześnik podlaski Mikołaj Łyczko egzekwując wyrok sądu grodzkiego na korzyść Brzostowskiego usiłował zająć dobra w Sobótce na poczet należności, zastał tu jednak skonfliktowanych z Mokrzeckimi dzierżawców. Sytuację uratował Walerian, syn Apollona, który przekonał urząd do odstąpienia od czynności⁴⁶. Młody Mokrzecki, jak się okazało były wojskowy, wynajął później plenipotentów do dochodzenia przed komisją lwowską swojego zaległego żołdu. Jednym spośród trzech wybranych przedstawicieli był Stanisław Jan, jego stryjeczny brat, też towarzysz spod jakiejś chorągwi (źródło nie podaje nazwy oddziału)⁴⁷. Sam Walerian służył w wojsku litewskim pod dowództwem tak źle zapisanego w historii rodziny Oskierki. Mokrzecki senior z kolei jeszcze wcześniej, bo w 1661 r. postarał się o usługi trzech prawników, którzy mieli go reprezentować przed Trybunałem Lubelskim. Przewodził nim Krzysztof Stanisław, jego najmłodszy syn, przeznaczony do palestry⁴⁸. W tymże roku swego biegłego w prawie brata razem z trzema innymi „prokuratorami” wynajęła do spraw trybunalskich także Katarzyna Mokrzecka, wdowa po Janie Władysławie Taruszy, dziedzicu na Dzieciołowie niedaleko Goniądza. Kolejna siostra, Antonina Aleksandra, wdowa po Ołdakowskim, w roku następnym powierzyła Krzysztofowi Stanisławowi oraz jego współpracownikowi dochodzenie sprawiedliwości na Oskierce podczas trwania komisji lwowskiej⁴⁹. O przebiegu kariery prawniczej młodego Mokrzeckiego powiemy nieco dalej.

Apollo z pomocą żony Jadwigi i syna Waleriana, a także paru swoich sług i sąsiadów zorganizował na początku lipca 1662 r. zajazd na Sobótkę. Obyło się bez zbędnej przemocy, lecz Greczewscy zostali wypędzeni i pozbawieni niemal wszystkich ruchomości, w tym cennego księgozbioru, a przez kilka dni byli ponoć przetrzymywani w charakterze więźniów⁵⁰. Wcześniej Mokrzecki senior wytoczył w Trybunale Koronnym proces Janowi Skiwskiemu, surogatowi starostwa brańskiego jako sędziemu oraz Brzostowskiemu jako powodowi o niezgodne z prawem ogłoszenie go banitą w sprawie o wspomniany dług⁵¹.

⁴⁵ Wiadomo o spłonięciu wówczas gospodarstwa jednego z poddanych Apollona, wydaje się jednak bardzo prawdopodobne, że było ich więcej; zob. NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 16v–17.

⁴⁶ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 235, 420–420v.

⁴⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 535v.

⁴⁸ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 186v.

⁴⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 532v–533.

⁵⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 525–525v, 543v; nr 45, k. 321–324. Zob. Gloger 1903, s. 478, s. v. *Zajazdy*.

⁵¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 444–444v. Zob. Gloger 1903, s. 113–114, s. v. *Bannicja*.

Rok 1663 dla Mokrzeckich przyniósł i radość, i smutek. Około Wielkanocy miało miejsce drugie wesele owdowiałej córki Apollona, Katarzyny, której ojciec przeznaczył 500 zł posagu, choć nie w gotowiznie, a jako zapis należności⁵². Seniorowi rodu znów chyba zaczęło się lepiej powodzić, o czym świadczyć mogą nabytki gruntów w obu częściach Hryniewicz i Rzepniewie⁵³. Rysującą się pomyślność rodziny przerwała jednak niebawem śmierć Apollona. Krzysztof Stanisław, który odziedziczył po ojcu tytuł cześnika bielskiego, ustanowił cotygodniowe msze za jego duszę w unickiej cerkwi w Hryniewiczach⁵⁴. W każdy wtorek mieli tam odprawiać nabożeństwo duchowni katolicy, przy czym zaznaczono, że mogą oni być zarówno obrządku greckiego, jak i łacińskiego⁵⁵.

Wdowa Jadwiga Brzostowska do końca życia mieszkała w Sobótce, zmarła zapewne między 1674 a 1676 r.⁵⁶. Najstarsza z córek Apollona, Konstancja Anna, wyszła najpierw za wspomnianego Stanisława Kaleczyckiego, a po jego śmierci (przed 1663) – za Jana Kazimierza Łubę⁵⁷. Z pierwszym mężem doczekała się dwóch córek – Zofii, wydanej za Walentego Markowskiego oraz Anny, którą pojął Jan Kazimierz Łuba junior, syn z poprzedniego małżeństwa jej drugiego męża⁵⁸. Matka i córka przeżyły obu Łubów, przy czym Konstancja nie weszła już w trzeci związek, Anna natomiast zawiązała drugi – w 1668 r. była już żoną Jana Gutowskiego, majora wojsk królewskich⁵⁹.

Kolejna pod względem starszeństwa córka Mokrzeckich, Antonina Aleksandra, jak już wiadomo, była żoną nieszczęsnego Władysława Ołdakowskiego, rotmistrza pospolitego ruszenia ziemi bielskiej. Po jego śmierci wyszła ponownie za mąż za Krzysztofa Niewiadomskiego, podstolego wiskiego, który był z kolei rotmistrzem piechoty wybranieckiej województwa podlaskiego⁶⁰. Ich ślub miał miejsce przed 1662 r., już bowiem oboje otrzymali z rąk Jana Kazimierza przywilej na dożywocie we wsi Potoczyna w starostwie knyszyńskim⁶¹.

⁵² NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 43, k. 191–191v.

⁵³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 43, k. 339–339v, 440–441. Dziś Hryniewiczze Duże i Małe (woj. podlaskie, pow. bielski, gm. Bielsk Podlaski) i Rzepniewo (tamże).

⁵⁴ Najpewniej znajdowała się w dzisiejszych Hryniewiczach Dużych.

⁵⁵ ANK, ZZG, nr 19, s. 1569.

⁵⁶ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 430, 499v; por. MNK, Biblioteka XX. Czartoryskich (dalej: MNK, BCzart), nr 1099, s. 836.

⁵⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 43, k. 582–582v.

⁵⁸ AGAD, Kapicjana, nr 20, s. 643–644; ANK, ZZG, nr 19, s. 1604.

⁵⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 163, k. 390; ANK, ZZG, nr 15, s. 615.

⁶⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 532v–533; nr 153, k. 647; zob. Kalinowski 2020a, s. 250–251 (tu błąd w imieniu Niewiadomskiego).

⁶¹ AGAD, MK, dz. XVIII (Lustracje), nr 64, s. 600 (za tę informację wdzięczny jestem jednemu z anonimowych Recenzentów). Dziś Potoczyna (woj. podlaskie, pow. moniecki, gm. Mońki). O nadawaniu królewskich dożywocie zob. Gloger 1902, s. 104–105, s. v. *Królewszczyny*.

Z pierwszym mężem Mokrzecka miała syna Jana Piotra⁶². Drugiemu małżonkowi, zmarłemu przed 1681 r., urodziła kilku kolejnych: Władysława, Michała i Krzysztofa⁶³. Najstarszy z młodych Niewiadomskich, Ludwik oraz trzy córki: Zofia, Elżbieta i Anna, byli z kolei dziećmi pierwszej żony Krzysztofa, Katarzyny Czerniakowskiej⁶⁴. Antonina Aleksandra Mokrzecka żyła jeszcze w 1698 r., kiedy bratanice chciały wyprawować od niej pewne sumy⁶⁵.

Najmłodsza bodaj z trzech sióstr, Katarzyna, była najpierw żoną Jana Władysława Taruszy z Dzieciołowa. Możliwe, że to u niej Mokrzeccy znaleźli dach nad głową po wydzierżawieniu Sobótki Greczewskim⁶⁶. Ojciec pomagał jej spisać inwentarz dóbr po śmierci męża w 1662 r.⁶⁷ Jak już wspomniano, w 1663 r. wzięła ślub z Janem Ignacym Zaliwskim, sędzicem ziemi liwskiej, dziedzicem Suchej⁶⁸. Dość szybko, bo już w 1665 r. znów owdowiała⁶⁹. Pochowała również trzeciego męża, stolnika liwskiego Karola Cieciszowskiego, zmarłego w 1672 r.⁷⁰ Czwartym zaś i ostatnim, poślubionym przed 1680 r. Krzysztof Dominik Cieszkowski, rodzony brat starosty kleszczelewskiego Aleksandra Felicjana, ją z kolei przeżył i uwieńczył karierę krzesłem senatorskim – kasztelanią sochaczewską. Miała z nim córkę Eleonorę, żonę podkomorzego liwskiego Józefa Oborskiego oraz dwóch synów: wojskiego liwskiego i starostę kotelnickiego Stanisława oraz kasztelana liwskiego Wiktora Felicjana⁷¹. Zmarła po 1687 r.⁷²

Drugi syn Apollona, Walerian Franciszek, który miał za sobą służbę wojskową, po przedwczesnej śmierci starszego brata Teofila był chyba szykowany przez ojca na następcę. Ostatecznie jednak przekazał dobra w Sobótce i Hryniewiczach najmłodszemu Krzysztofowi Stanisławowi, sam zaś przed 1665 r. wstąpił do klasztoru franciszkanów w Drohiczynie, przyjmawszy imię zakonne Bonawentura⁷³. Więcej faktów z jego życia nie udało się ustalić.

⁶² NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 45, k. 41; ANK, ZZG, nr 15, s. 659.

⁶³ ANK, ZZG 15, k. 693.

⁶⁴ ANK, ZZG, nr 15, k. 686.

⁶⁵ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 64, k. 409–409v, 459–459v, 805–805v.

⁶⁶ Świadczyłyby o tym fakt, że właśnie w Dzieciołowie Apollo i Jadwiga Mokrzeccy podpisali w 1662 r. pewien kontrakt z córką Antoniną oraz jej drugim mężem Niewiadomskim; zob. NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 532v–533.

⁶⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 153, k. 428.

⁶⁸ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 43, k. 191–191v.

⁶⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 158, k. 209.

⁷⁰ Konarski 1952, s. 66; Uruski 1905, s. 303; Boniecki 1900, s. 166.

⁷¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 55, k. 412; Konarski 1952, s. 66, 74; Niesiecki 1839, s. 126, 128–129; por. Boniecki 1900, s. 207 (tu do dzieci Mokrzeckiej zaliczony Ignacy, wedle innych źródeł spłodzony przez Cieszkowskiego z jego drugą żoną, Żabicką).

⁷² NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 55, k. 412.

⁷³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 43, k. 237v; nr 158, k. 212; ANK, ZZG, nr 19, s. 1486, 1757.

Krzysztof Stanisław Mokrzecki, zapewne po otrzymaniu stosownego wykształcenia, wstąpił do palestry. W 1661 r. był regentem grodzkim lwowskim, potem, między 1661 a 1663 r., podpisem grodzkim, w 1663 r. wystąpił również jako tamtejszy instygator ziemski, natomiast w latach 1663–1667 sprawował funkcję pisarza grodzkiego lwowskiego⁷⁴. Być może karierę we Lwowie ułatwiła mu protekcja ze strony Michała Sebastiana Wiszowatego, pisarza, potem sędziego i wreszcie podstarościego lwowskiego grodu przy staroście Janie Mniszchu⁷⁵. O bliskich relacjach Mokrzeckich z Wiszowatym, może zresztą ich dalekim krewnym, świadczy fakt, że został wynajęty przez Antoninę Aleksandrę wraz z jej bratem Krzysztofem Stanisławem do prowadzenia opisywanej wyżej sprawy przeciwko Oskierce⁷⁶. Decyzja brata Waleriana o przywdzianiu habitu postawiła młodego palestranta w roli głównego spadkobiercy ich ojca. Zaraz po śmierci Apollona Krzysztof Stanisław przejął cześnikostwo bielskie, a jako urzędnik podlaski począł bliżej interesować się lokalną polityką. Zdecydował o związaniu się z przeciwnikami ówczesnego hegemonia w ziemi bielskiej, księcia Bogusława Radziwiłła. Stał się adherentem Branickich, od niedawna posiadaczy Tykocina i Białegostoku z okolicznymi dobrami. Już pod koniec rządów Jana Kazimierza, w 1667 r., Mokrzecki w sojuszu z chorążym bielskim Mikołajem Skaszewskim próbował podważyć legalność sejmiku brańskiego, zanosząc do urzędu grodzkiego w Liwie (ponieważ temu w Brańsku tytułarnie przewodził sam książę Bogusław) protestację. Wymierzona była w wybranego wówczas posłem pisarza ziemskiego bielskiego Krzysztofa Żelskiego⁷⁷. Rok później, podczas bezkrólewia po abdykacji ostatniego z Wazów, Krzysztof Stanisław znów podjął tyleż odważną, co ryzykowną grę przeciwko Żelskiemu i Radziwiłłowi, która przysporzyła mu wielu wrogów wśród miejscowej elity⁷⁸. Chcąc unieważnić uchwały sejmiku wyszedł z protestacją z brańskiego kościoła, a jej tekst kazał wpisać tym razem do ksiąg grodu w Drohiczynie, będącego w rękach radziwiłłowskich nieprzyjaciół. O sprawie zrobiło się głośno na tyle, że została poruszona na sejmie. W izbie poselskiej Bielszczanom z kręgu Radziwiłła zarzucano nawet zdradę i przyjęcie protekcji brandenburskiej. Nic dziwnego zatem, że ci wystosowali kontrprotestację przeciwko Mokrzeckiemu. Zarzucano mu uchybienia w pracy w urzędzie grodzkim lwowskim (ponoć miał być „falsyfikatorem akt” pozbawionym pisarstwa) oraz podważano legalność tytułu cześnika⁷⁹. Przeciwnicy jako inspiratorów jego działań wymieniali nie

⁷⁴ *Urządnicy* 1938, s. 70, 72, 75, 113.

⁷⁵ *Urządnicy* 1938, s. 40, 70; ANK, ZZG, nr 16, s. 136; Dzieduszycki 1875, s. 443.

⁷⁶ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 42, k. 532v–533.

⁷⁷ Ochmann-Staniszevska, Staniszevski 2000, s. 488.

⁷⁸ Kalinowski 2020a, s. 179–183 (tu na s. 180 błędna raczej hipoteza o rzekomym konflikcie Szumki z pisarzem ziemskim bielskim Krzysztofem Żelskim), 266, 314.

⁷⁹ Kalinowski 2020a, s. 181.

tylko marszałka nadwornego koronnego Jana Klemensa Branickiego, ale też kasztelana lwowskiego Andrzeja Maksymiliana Fredrę⁸⁰.

Elekcję Michała Korybuta Wiśniowieckiego w 1669 r. podpisał z ziemią bielską nie tylko sam Krzysztof Stanisław, ale też jego stryjeczny brat Stanisław Jan, syn Archillesa. Niebawem jeszcze raz sprawdziło się porzekadło, że fortuna kołem się toczy – zmarł potężny Bogusław Radziwiłł, a nowym starostą brańskim został w 1670 r. Jan Klemens Branicki starszy, po nim zaś w 1673 r. Stefan Stanisław Czarniecki, stryjeczny brat żony poprzednika⁸¹. Dla Krzysztofa Stanisława wyniesienie jego protektorów w ziemi bielskiej oznaczało awans na pisarza grodzkiego brańskiego i goniądzkiego – w Goniądzu bowiem powstała niedawno filia urzędu sądowego⁸². Szlachta bielska, początkowo nastawiona opozycyjnie do Branickich, z czasem przedzierzgnęła się w ich klientelę⁸³. Mokrzecki w latach 1670 i 1671 został wybrany przez współobywateli na sejmiku poborcą podatkowym ziemi bielskiej⁸⁴. Niedługo potem, w 1673 r., wraz z stryjecznym bratem znalazł się wśród deputatów „do ułożenia i postanowienia taryfy skarbowej” tejże ziemi obok najznacześniejszych miejscowych osobistości⁸⁵.

Ów bliski krewniak cześnika, Stanisław Jan, otrzymał w 1669 r. urząd miecznika bielskiego od króla Michała dzięki wstawiennictwu Jana Klemensa Branickiego starszego⁸⁶. Wspomniano już wyżej, że nagrodzony tą godnością Mokrzecki służył wcześniej wojskowo. Zapewne z tego powodu poborca pogłównego w 1663 r. zapisał, że nie przebywał on w swoim dworze w Koplach. Stanisław Jan miał tam kilkoro czeladzi na czele z „urzędnikiem stanu szlacheckiego”, ponadto 49 poddanych, nie licząc trzech „niewiast luźnych” mieszkujących we wsi⁸⁷. Jego siostra Marianna (w źródle omyłkowo nazwana Anną) mieszkała wówczas w niedalekiej Niewodnicy Nargilewskiej wraz z gospodynią, służką i pastuchem⁸⁸. Brat wydał ją w 1668 r. za Marcina Brzostowskiego, syna Protazego, skonfliktowanego niegdyś z ich stryjcem Apollonem. Z umowy przedślubnej dowiadujemy się, że Mokrzecka dysponowała sporą sumą 1,5 tys. zł zapisaną jej przez ojczyma Jana Misiewicza, kolejnego męża

⁸⁰ Kalinowski 2020a, s. 180; zob. też: Dąbrowski 2000, s. 43.

⁸¹ *Urządnicy* 1994, s. 65.

⁸² ANK, ZZG, nr 16, s. 158; zob. Kalinowski 2020a, s. 190.

⁸³ Zob. Kalinowski 2020a, s. 92, 188–190, 192; por. Kalinowski 2020b, s. 828–831.

⁸⁴ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 167, k. 510; ANK, ZZG, nr 16, s. 166, 170.

⁸⁵ ANK, ZZG, nr 16, s. 183–184.

⁸⁶ AGAD, MK, Sigillata, nr 11, s. 12. Autorzy spisu urzędników błędnie sugerują wcześniejsze posługiwanie się tytułem, powołując się na niewłaściwe zestawienie elektorów (dla elekcji 1674, a nie 1669 r.), zob. *Urządnicy* 1994, s. 42; por. *Elektorów poczet* 1845, s. 228; *Elektorowie królów* 1910, s. 141.

⁸⁷ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 546.

⁸⁸ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 544v.

wdowy po Archillesie, Jadwigi Koryckiej⁸⁹. Do tego Stanisław Jan miał dorzucić jeszcze 500 zł oraz łańcuszek zastawiony u Brzostowskiego. Przyszły mąż, który posiadał dobra tak w Koronie, jak i na Litwie, winien zaś zabezpieczyć jej specjalnym oblikiem kwotę 3 tys. zł⁹⁰. Owocami tego związku były dwie córki: Teofila, w 1691 r. jeszcze niezamężna i Antonina, wówczas już żona Piotra Wilamowskiego. Przed tą datą zmarł ojciec panien Brzostowskich, matka zaś wyszła za Stefana Niewiarowskiego, cześnika, a później stolnika lidzkiego. Ten z Mokrzecką miał syna Antoniego, chorążego czernihowskiego, męża chorążanki bielskiej Teresy Jaruzelskiej⁹¹.

Sam Stanisław Jan ożenił się z Teofilą Orzeszkówną, co nastąpiło zapewne pod koniec pierwszej połowy lat sześćdziesiątych⁹². Razem z nią w 1671 r. wydzierżawił od Tomasza Koryckiego dobra Niewodnica-Markowszczyzna⁹³. Może zbieżność nazwisk nie była przypadkowa, a żona miecznika wywodziła się z ziemi mielnickiej i należała do krewnych plebana w niedalekim Juchnowcu, księdza Wojciecha Ludwika Orzeszki, kanonika smoleńskiego, a także kolejnej małżonki wspomnianego Jana Misiewicza – Barbary Orzeszkówny⁹⁴. Z kolei Piotr Orzeszko winien był sporą sumę Krzysztofowi Stanisławowi, który należność przepisał w 1676 r. na Stanisława Jana⁹⁵. Żyjący pokolenie wcześniej szlachcic mielnicki Jerzy Orzeszko miał za żonę Krystynę Mokrzecką, pochodzącą zapewne z litewskiej linii rodziny⁹⁶. Miecznika i jego żonę łączyły ze wspomnianym duchownym bliskie relacje, skoro w rejestrze pogłównego z 1673 r. zapisano, że przebywał u nich „chłopiec jm. ks[ię]dza kanonika, który do pana swego odesłany będzie za powrotem jm. z Warszawy”⁹⁷. Rok później w analogicznym spisie podatkowym proboszcz z Niewodnicy, ksiądz Maciej Jamiołkowski, zanotował, że Mokrzecki „nie pozwolił się pisać w tej niewodnickiej parafii *male affectus* przeciwko pasterzowi”⁹⁸. Danych o jego rodzinie i czeladzi zdaniem duchownego należałoby szukać w rejestrze plebana juchnowieckiego. Aczkolwiek tam też ich nie było – znalazły się na końcu spisu

⁸⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 38, k. 605.

⁹⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 163, k. 321–321v; Kapica 1870, s. 450.

⁹¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 800v–801; K. Niesiecki 1841, s. 364.

⁹² Jego najstarszy syn Szymon, którego miał prawdopodobnie z Orzeszkówną, urodził się około 1665 r.; zob. Knutel 2008, s. 4.

⁹³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 168, k. 578. Według Józefa Maroszka – choć nie potwierdza tego źródło, na które badacz ten się powołuje w przypisie – żona miecznika w 1676 r. miała na imię Aleksandra (zob. Maroszek 2013, s. 236; por. MNK, BCzart, nr 1099, s. 786).

⁹⁴ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 158, k. 199v; nr 167, k. 646; ANK, ZZG, nr 19, s. 1754; zob. Maroszek 2013, s. 191, 266, 291; Uruski 1916, s. 24.

⁹⁵ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 172, k. 6v.

⁹⁶ Uruski 1916, s. 24.

⁹⁷ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 598.

⁹⁸ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 666; zob. Wilczewski, Maroszek 2011, s. 276.

traktu (powiatu) suraskiego, po parafii białostockiej⁹⁹. I tak według danych z lat 1673–1674 familia dworska Mokrzeckich w Koplanach razem z państwem liczyła 12 lub 8 osób. Liczbę poddanych we wsi także podawano różnie – 40 (1673), 23 (1674) albo 21 osób (1676)¹⁰⁰.

Stanisław Jan dzięki związkom z Branickimi, a może też bliskiej współpracy ze stryjecznym bratem, zyskał niemałą estymę wśród miejscowej szlachty. W 1673 r. wybrano go dystrybutorem soli w ziemi bielskiej¹⁰¹, a podczas bezkrólewia lat 1673–1676 zaliczono do grona sędziów kapturowych¹⁰². Elekcję Jana III Sobieskiego (1674) podpisali obaj Mokrzeccy – miecznik i cześnik¹⁰³. Z nieco późniejszej wzmianki (1677) pochodzi informacja o bracie Stanisława Jana i Marianny – Pawle. Był on żołnierzem roty księcia Konstantego Wiśniowieckiego i przebywał wówczas w niewoli tatarskiej. Wspomniął o nim miecznik przy okazji jakiejś zapiski w aktach grodzkich brańskich, dokonanej w obecności krewniaka – cześnika¹⁰⁴. Milczenie źródeł co do dalszych losów Pawła należy może przypisać temu, że nie dane mu było powrócić. Więcej szczęścia miał starszy brat, którego w następnych latach dwukrotnie – w r. 1678 i 1680 – współobywatele obdarzyli kolejną ważną funkcją: administratora podatku czopowego¹⁰⁵. Natomiast w roku 1681 zarówno on, jak i Krzysztof Stanisław znaleźli się wśród wyłonionych przez sejmik deputatów do wysłuchania rachunków poborców ziemi bielskiej¹⁰⁶.

Krzysztof Stanisław Mokrzecki w przeciwieństwie do stryjecznego brata nie znalazł się w składzie sądu kapturowego po śmierci Michała Korybuta. Spoktał go podczas tego interregnum za to inny zaszczyt – w 1675 r. marszałkował sejmikowi ziemi bielskiej, którego zadaniem był wybór posłów na sejm koronacyjny¹⁰⁷. Dwa lata później sejmikujący wydali Mokrzeckiemu zaświadczenie dotyczące cześnikostwa, pozostającego w rodzinie od paru dekad. Nikt już chyba nie pamiętał zresztą, od jak dawna, bo zasugerowano w owym dokumencie, że jego stryja Archillesa cześnikiem kreował jeszcze Zygmunt III, co było nieprawdą¹⁰⁸. W następnym roku (1678) Krzysztof Stanisław podpisał umowę

⁹⁹ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 676.

¹⁰⁰ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 598–599, 666–666v; MNK, BCzart, nr 1099, s. 786; por. Laszuk 1998, s. 130 (tu dla roku 1674 r. podana liczba 27). Taka różnica być może wynikała z tego, że w owej największej liczbie ujęto nie tylko poddanych Mokrzeckiego, ale też i innych posiadaczy dóbr w tej wsi.

¹⁰¹ ANK, ZZG, nr 16, s. 182.

¹⁰² ANK, ZZG, nr 16, s. 186, 195.

¹⁰³ *Elektorów poczet* 1845, s. 228.

¹⁰⁴ ANK, ZZG, nr 15, s. 681.

¹⁰⁵ ANK, ZZG, nr 19, s. 1789, 1797.

¹⁰⁶ ANK, ZZG, nr 19, s. 1801.

¹⁰⁷ ANK, ZZG, nr 16, s. 199.

¹⁰⁸ ANK, ZZG, nr 16, s. 211.

z Aleksandrą Czarniecką, wdową po Janie Klemensie Branickim starszym, dotyczącą dóbr Błędowa i Wola Rafałowska niedaleko Tyczyna w województwie ruskim¹⁰⁹. Co do podlaskich majątków Mokrzeckiego, dysponował przejętymi po ojcu wsiami Sobótką, Orlą oraz Białą, tą ostatnią położoną nad rzeką tejże nazwy¹¹⁰. W 1673 r. w pierwszej z tych wiosek miał 19 poddanych obojga płci, w drugiej 16, trzeciej zaś jeszcze nie wspomniano. Była natomiast mowa o świeszczenniku plebanii unickiej w Hryniewiczach razem z czeladzią, których cześnik widocznie utrzymywał zgodnie z zapisem dokonany po śmierci ojca¹¹¹. Mokrzecki nie mieszkał w Sobótcie, gdzie rezydowała jego matka, lecz w Tykocinie na zamku, tam bowiem zapisano go w spisie pogłównego z roku następnego. Wówczas w tejże Sobótcie odnotowano 23 poddanych, w Orli 12, a w Białej 11¹¹². Dwa lata później dworem sobótkowskim zarządzał „podstarości z żoną”, a w samej wiosce łącznie z Białą naliczono tylko 17 robotnych, natomiast w Orli – 8¹¹³. W latach 1677 i 1684–1685 Mokrzecki nabył jeszcze dobra należące niegdyś do wójtostwa miasta Bielska, tzw. Lobmajerowiznę we wsi miejskiej Widowo¹¹⁴.

W pierwszych latach dziewiętej dekady XVII w. Krzysztof Stanisław pełnił szereg funkcji publicznych w ziemi bielskiej. Jak już wspomniano, w 1681 r. należał do osób wybranych do zatwierdzenia rachunków tutejszych poborców, wtedy też po raz drugi w swej karierze marszałkował sejmikowi brańskiemu¹¹⁵. Rok wcześniej mocą *laudum* tegoż zgromadzenia ustanowiono go komisarzem do spraw dystrybucji wynagrodzeń dla poborców w poszczególnych traktach (powiatach) ziemi bielskiej¹¹⁶. Zasługi Krzysztofa Stanisława wynagrodził Jan III Sobieski, nadając mu oraz jego małżonce w dożywocie dobra w nieodległej od Sobótki królewsczyźnie Knorozach¹¹⁷. Wieś ta należała do

¹⁰⁹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Archiwum rodzin właścicieli majątku czudeckiego, seria 8, nr 27, s. 84–86, za: *Intercyza* (dostęp 23.03.2022); zob. *Słownik* 1880, s. 247; *Słownik* 1892, s. 693; *Słownik* 1893, s. 812. Dziś Błędowa Tyczyńska (woj. podkarpackie, pow. rzeszowski, gm. Chmielnik) oraz Wola Rafałowska (tamże). Tu intercyza w znaczeniu umowy majątkowej na piśmie, zob. Sondel 2006, s. 509, s. v. *Intercisa*; por. Gloger 1901, s. 274–275, s. v. *Intercyza*.

¹¹⁰ Biała (woj. podlaskie, pow. bielski, gm. Bielsk Podlaski); wieś Orla obecnie nie istnieje, była różna od dawnego miasta tejże nazwy.

¹¹¹ AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 359v–360.

¹¹² AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 845, 949; Laszuk 1993, s. 16.

¹¹³ BCzart, nr 1099, s. 836.

¹¹⁴ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 55, k. 224–225v; Bończak-Kucharczyk, Maroszek (dostęp 9.07.2021); Szczerba, 1990, s. 24. Dziś Widowo (woj. podlaskie, pow. bielski, gm. Bielsk Podlaski).

¹¹⁵ ANK, ZZG, nr 19, s. 1800–1801.

¹¹⁶ ANK, ZZG, nr 19, s. 1797.

¹¹⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 188, k. 66–66v. Dziś Knorozy (woj. podlaskie, pow. bielski, gm. Bielsk Podlaski).

będącego w ręku Branickich starostwa bielskiego, toteż ich sługa otrzymał owo nadanie najpewniej za ich aprobatą, a zapewne i protekcją¹¹⁸. Pamiętny rok 1683 dla Mokrzeckiego to czas posłowania do króla od Bielszczan wraz z wojskim podlaskim Janem Tobiaszem Brzozowskim w podziękowaniu za dojście sejmu, a także udziału w obradach lokalnych sądów skarbowych¹¹⁹. Co więcej, porucznikował wówczas przebrojonej z pancernej na kozacką chorągwi starosty brańskiego Stefana Branickiego, syna Jana Klemensa starszego, która jednakże spóźniła się pod Wiedeń¹²⁰. Brał za to udział w następnych kampaniach wojennych przeciwko Turcji. Kilka lat wcześniej wziął ślub z Marianną Czarnecką, jak można sądzić, familiantką jego patronów. Przed wyruszeniem na wojnę w 1683 r. zapisał jej dożywocie na wszystkich swoich dobrach; wtedy też spisał testament¹²¹. Doczekali się dwóch córek: Katarzyny i Konstancji¹²². Zmarł latem 1687 r. w należącym do Branickich Tyczynie w województwie ruskim¹²³. Wdowa najpóźniej w 1691 r. ponownie wyszła za mąż za cześnika dobrzyńskiego Franciszka Bajerskiego; żyła jeszcze siedem lat później¹²⁴.

Stanisław Jan przeżył stryjecznego brata tylko o kilka lat. Przed 1680 r. owdowiał i ożenił się ponownie z panią z sąsiedztwa, Konstancją Wilczewską, wdową po podstolim podlaskim Stanisławie Lewickim¹²⁵. Chociaż swemu pierwszemu mężowi urodziła ona sporą gromadkę pociech, z Mokrzeckim albo nie mieli żadnego potomstwa, albo wszystkie dzieci zrodzone z tego związku zmarły nie dożywszy dorosłości. Miecznik doczekał się za to dwóch synów ze swą pierwszą małżonką – Szymona oraz Archillesa¹²⁶, ochrzczonego tak zapewne na cześć dziadka. Tymczasem drugi związek przyczynił się do ochłodzenia relacji z plebanem z Juchnowca, księdzem Orzeszko, z którym w 1684 r. Mokrzecki w imieniu żony i pasierbów się procesował¹²⁷. Miecznik dalej cieszył się dobrą opinią wśród okolicznej szlachty, skoro wybrano go rok później do grona deputatów na sądy skarbowe ziemi bielskiej z traktu suraskiego¹²⁸. Była to ostatnia funkcja publiczna, jakiej się podjął. Pod koniec życia wycofał się

¹¹⁸ Za wskazanie mi tej korelacji wdzięczny jestem jednemu z anonimowych Recenzentów.

¹¹⁹ ANK, ZZG, nr 19, s. 1809–1810.

¹²⁰ Zob. Kalinowski 2020b, s. 829; Hundert 2019a, s. 10, 18; Hundert 2019b, s. 70.

¹²¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 52, k. 424–425v; nr 177, k. 538–538v. O zapisach dożywocia między małżonkami zob. Z. Gloger 1900-1903, t. 2, s. 33–34, s. v. *Dożywocie*; o testamentach – Gloger, t. 4, 1903, s. 365–366, s. v. *Testament*.

¹²² NGAB Mińsk, f. 1708, op., nr 192, k. 800v–802v.

¹²³ ANK, ZZG, nr 19, s. 1831; zob. *Urządnicy* 1994, s. 39.

¹²⁴ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 64, k. 834–834v; ANK, ZZG, nr 15, s. 816.

¹²⁵ ANK, ZZG, nr 15, s. 683.

¹²⁶ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 609–609v.

¹²⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 54, k. 440.

¹²⁸ ANK, ZZG, nr 19, s. 1822.

chyba z życia sejmikowego, może ze względu na stan zdrowia. Zmarł prawdopodobnie na początku 1691 r.¹²⁹

Jak to często bywało w podobnych przypadkach, synowie Stanisława Jana zaraz po śmierci ojca popadli w konflikt z macochą, bardzo możliwe, że na tle podziału spadku. Lecz już w 1691 r. doszło między nimi do pacyfikacji, gdyż Mokrzeccy uwolnili ją od zarzutów zawartych w zanesionych wcześniej protestacjach¹³⁰. Stało się tak może też dlatego, że mieli inne zmartwienie – zgłosił się bowiem spadkobierca po sumę z zapisu dokonanego dla pierwszej żony przez ich dziadka Achillesa¹³¹. Udało się i tę sprawę załagodzić, choć wiązało się to zapewne z niemałymi kosztami¹³². Podziału majątku bracia dopełnili niedługo potem, w 1692 r.¹³³ Starszy z nich, urodzony około roku 1665¹³⁴ Szymon obrał drogę duchownego. W 1680 r. kształcił się w kolegium jezuickim w Łomży¹³⁵. Ponad dekadę później, po śmierci ojca, tytułował się dziekanem świrskim (1691)¹³⁶, a w roku następnym (1692) był już kanonikiem smoleńskim¹³⁷. Proboszczował w Chodorówce koło Suchowoli w powiecie grodzieńskim i diecezji wileńskiej (do rezygnacji w 1721 r.), jak również w należącym do Branickich Tyczynie (od 1703 r.), podlegającym metropolii lwowskiej. Piastował wysokie godności kościelne w obu miejscach: był kanonikiem smoleńskim, wileńskim i przemyskim, a także dziekanem podlaskim¹³⁸. Zmarł w tymże Tyczynie 13 IV 1723 r. w wieku 58 lat¹³⁹.

Młodszy brat Szymona, Achilles, wybrał natomiast karierę wojskową. W 1691 r. służył w chorągwi husarskiej Stefana Mikołaja Branickiego, gdzie w owym czasie kwiat podlaskiej szlachty rozpoczynał swój *cursus honorum*¹⁴⁰. Po tym jednak, gdy rok później brat przekazał mu wszystkie dobra po rodzicach¹⁴¹, Achilles począł wieść żywot ziemiański. Przed 1692 r. ożenił się z Aleksandrą Olszewską, córką podczaszego bielskiego Benedykta, z którą

¹²⁹ Zob. *Urządnicy* 1994, s. 42.

¹³⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 610–610v.

¹³¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 609–609v.

¹³² Por. NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 610 (zapis długu pomiędzy braćmi).

¹³³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 193, k. 141–142.

¹³⁴ Knutel 2008, s. 4.

¹³⁵ *Dramat* 1976, s. 152.

¹³⁶ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 609.

¹³⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 193, k. 141–142.

¹³⁸ J. Urbański do ks. Sz. Mokrzeckiego, b. m. 6 VI 1706, AGAD, Archiwum Roskie, Korespondencja, nr 36/200, s. 1–3; Knutel 2008, s. 4; Lulewicz 2006, s. 188.

¹³⁹ Knutel 2008, s. 4.

¹⁴⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 192, k. 609–609v; por. ANK, ZZG, nr 19, s. 1863; Kalinowski 2020b, s. 828–829.

¹⁴¹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 193, k. 141–142.

zamieszkał w Koplanych¹⁴². Rejestr pogłównego notował wówczas 24 poddanych w tej wiosce, nie licząc kilku osób czeladzi domowej Mokrzeckich¹⁴³. Kilka lat później (1695) Achilles odpowiadał przed sądem za pobicie woźnego ziemskiego, poddanego innego dziedzica z Niewodnicy, stolnika bielskiego Aleksandra Gąssowskiego... przez swego zmarłego ojca¹⁴⁴. Po nieżyjącym rodzicu odziedziczył może też konflikt z plebanem z Juchnowca, ponieważ już osobiście poturbował szlacheckiego sługę księdza, za co wielbny Orzeszko go pozwał (1696)¹⁴⁵. Niedługo potem musiało dojść do ugody między zwaśnionymi, bowiem w lipcu tegoż roku Achilles wraz z żoną przekazali na rzecz altarii w kościele juchnowieckim zapis na kwotę 2 tys. zł, którym obciążone były dobra Lewickich, synów jego macochy¹⁴⁶. Uczynił to zapewne już po powrocie z elekcji pod Warszawą, na którą miał stawić się w uzbrojeniu kozackim, czego miejscowe prawo wymagało od posiadaczy 10 włók gruntu¹⁴⁷. Jako że nie ma go wśród nielicznych Bielszczań, którzy poparli Sasa, można się domyślać, że tak jak większości tutejszej szlachty, klienteli Branickich, bliższa mu była opcja francuska¹⁴⁸. Nie zdążył silnie zapisać się w życiu publicznym ziemi bielskiej, ponieważ kilka lat później – przedwcześnie i bezpotomnie – zmarł. W lutym 1700 r. wdowa scedowała połowę z sumy 8 tys. zł zapisanej jej przez niego na Niewodnicy na rzecz swego przyszłego męża, Anzelma Sutkowskiego, dziedzica Wiśniówka w ziemi drohickiej¹⁴⁹. Być może jej drugie małżeństwo pomógł zaaranżować Stanisław Sutkowski, mąż Konstancji Mokrzeckiej, krewniaczki Achillesa, jednej z dwóch córek Krzysztofa Stanisława.

Pozostało opisać losy tych właśnie panien Mokrzeckich. Starsza cześnikówna, Katarzyna, około 1695 r. została żoną wojskowego Jana Władysława Mańkowskiego, pułkownika królewskiego. Po jego śmierci wyszła za syna słynnego mincerza Tytusa Liwiusza Boratyniego, starościca osieckiego Aleksandra, z którym była co najmniej od roku 1698¹⁵⁰, lecz też go przeżyła. Kolejnym mężem Mokrzeckiej został Stefan Owsiany, major, a potem pułkownik królewski, starosta hadziacki, zmarły po 1718 r.¹⁵¹ Ostatnim jej towarzyszem życia był na-

¹⁴² AGAD, Ks. gr. bran., nr 52, k. 263; zob. Maroszek 2013, s. 53, 294; por. NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 193, k. 215 (pożyczka zaciągnięta u Achillesa przez Teklę Połubińską, wdowę po Benedykcie Olszewskim i matkę Aleksandry).

¹⁴³ AGAD, Ks. gr. bran., nr 52, k. 263–263v.

¹⁴⁴ NGAB Mińsk, f. 1744, op. 1, nr 22, k. 47, 89–89v.

¹⁴⁵ AGAD, Ks. gr. bran., nr 51, k. 59–59v.

¹⁴⁶ Maroszek 2013, s. 53, 294.

¹⁴⁷ ANK, ZZG, nr 623, s. 20.

¹⁴⁸ Zob. *Volumina* 1860, s. 455; por. Kalinowski, 2020a, s. 194, 258; Kalinowski 2020b, s. 837.

¹⁴⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 67, k. 94–94v.

¹⁵⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 196, k. 151v–152; AGAD, Kopicjana, nr 8, s. 502; ANK, ZZG, nr 16, s. 281.

¹⁵¹ Uruski 1916, s. 135.

tomiast Aleksander Hornowski, skarbnik mielnicki w latach 1720–1733¹⁵². Siostra Katarzyny, Konstancja, w 1698 r. miała za męża Stanisława Sutkowskiego, wojskiego bielskiego¹⁵³, a owdowiawszy poślubiła Mateusza Gosiewskiego, który tytułował się stolnikiem nowogrodzkim (od Nowogrodu na Czernihowszczyźnie)¹⁵⁴. Źródła z lat 1717 i 1722 wymieniają ją wraz z tym ostatnim jako właściciele Sobótki (lub jej części), a także jako dzierżawców królewskiej wsi Knorozy, którą wcześniej dostali w dożywocie jej rodzice. Natomiast Katarzyna razem z czwartym mężem wspomniana została jeszcze w 1729 r.¹⁵⁵ Później już o żadnej z nich nie słyszymy i tak kończy się historia podlaskiej gałęzi Mokrzeckich.

* * *

Drogi karier Mokrzeckich w drugiej połowie XVII w. były typowe dla przedstawicieli ówczesnej polsko-litewskiej szlachty. Niejednemu z nich bliska była wojaczka, niektórzy zaś – może zgodnie z przejawianymi przez siebie predyspozycjami do nauki – odnaleźli się także w palestrze i w stanie kapłańskim. Status majątkowy podlaskiej gałęzi rodu, mimo pewnych wahań, utrzymywał się na podobnym poziomie przez kilka ostatnich generacji. Mokrzeccy posiadali jedną, dwie lub trzy niewielkie wioski plus ewentualnie części w sąsiednich, zaliczając się w realiach Podlasia do szlachty średniej. Córki i siostry wydawali za podobnych sobie szlachciców z domów posiadających tradycje albo ambicje urzędnicze. Z tej samej warstwy wybierali też sobie kandydatki na żony. Jedynie Krzysztof Stanisław, który ożenił się z Czarniecką, chciał sięgnąć nieco wyżej. Nie udało się niestety ustalić, kto był ojcem owej panny z Czarncy i jakie pokrewieństwo łączyło ją z pisarzem polnym Stefanem Stanisławem oraz jego stryjeczną siostrą, marszałkową nadworną koronną Aleksandrą z Czarnieckich Branicką. Jedna z sióstr Krzysztofa Stanisława, Katarzyna, miała wprawdzie za męża przyszłego senatora Krzysztofa Dominika Cieszkowskiego, lecz ów otrzymał tę godność dopiero kilkanaście lat po jej śmierci¹⁵⁶. Mokrzeccy konsekwentnie trzymali się protektorów nastawionych regalistycznie – najpierw Kazanowskich, potem Branickich, odmiennie

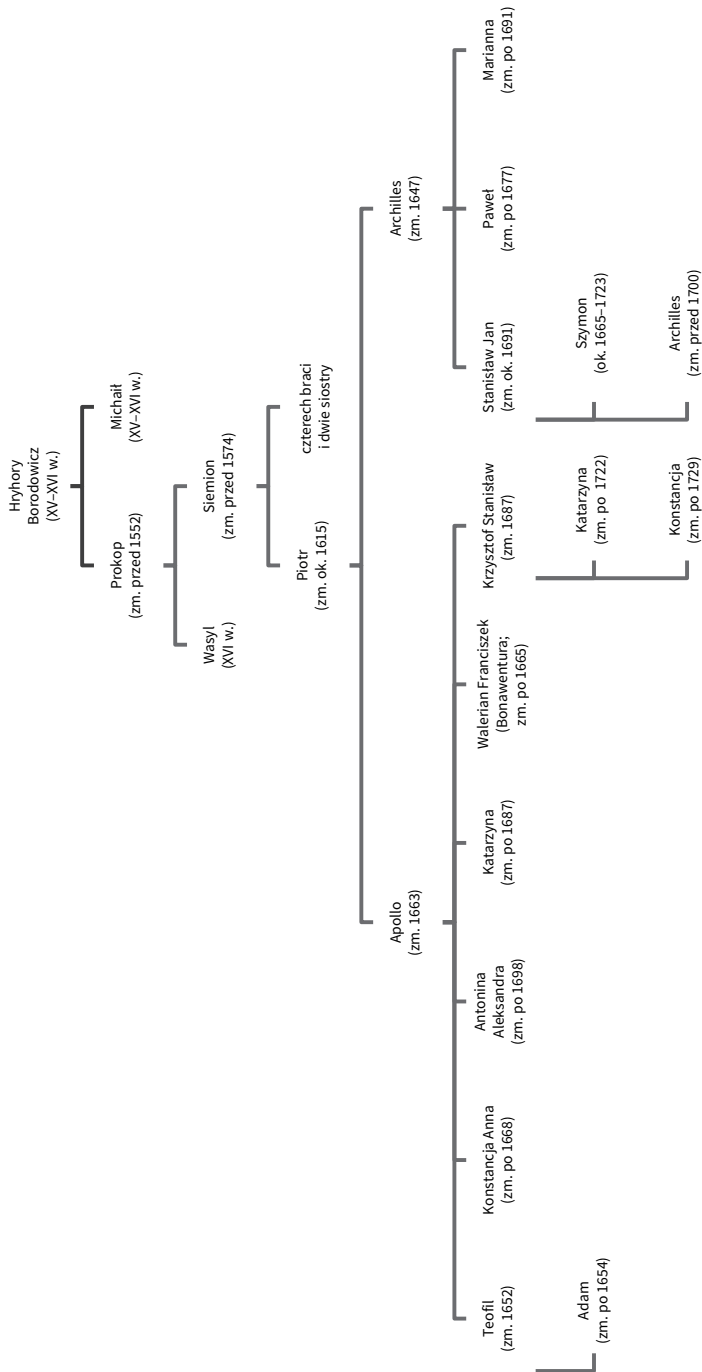
¹⁵² Niesiecki 1841, s. 454; zob. *Urzędnicy* 1994, s. 121.

¹⁵³ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 64, k. 834–834v; ANK, ZZG, nr 16, s. 281; AGAD, MK, Księgi Sądu Referendarskiego (dalej: Ks. Ref.), nr 44, s. 524. Nie notuje go spis urzędników: por. *Urzędnicy* 1994, s. 62.

¹⁵⁴ Niesiecki 1839, s. 225; t. 6, s. 454; Boniecki 1903, s. 317; *Urzędnicy* 2002, s. 242. Adam Przyboś błędnie uznał Konstancję za żonę Macieja Gosiewskiego, generała artylerii litewskiej, zob. Przyboś 1959–1960, s. 343.

¹⁵⁵ AGAD, MK, Ks. Ref., nr 44, s. 523, 535; Kopicjana, nr 8, s. 502–504; Maroszek, 1995, s. 6; Bończak-Kucharczyk, Maroszek (dostęp 5.07.2021).

¹⁵⁶ Zob. Konarski 1952, s. 74; *Urzędnicy* 2002, s. 177, 206.

niż większość elity ziemi bielskiej nie szukali zaś oparcia w Radziwiłłach birżańskich. Mogło to wynikać zarówno z politycznego nastawienia członków badanej rodziny, jak też i pobudek religijnych. Mokrzeccy nie byli jednak nietolerancyjni – jeszcze w 1639 r. Apollo i Achilles starszy znaleźli się wśród świadków i egzekutorów testamentu ich krewniaka, arianina Marcjana Wiszowatego¹⁵⁷.

Nad rodziną ciążyło swego rodzaju fatum. Nieubłagana *mors* przedwcześnie przerwała kariery Achillesa starszego i Teofila, zabrała też dobrze zapowiadającego się Achillesa młodszego. Także zmarły w sile wieku Krzysztof Stanisław jako porucznik husarskiej rotty Stefana Mikołaja Branickiego miał przed sobą obiecujące perspektywy. Los chciał jednak inaczej i podlascy Mokrzeccy odeszli w zapomnienie, ustępując miejsca innym familiom.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Roskie, Korespondencja, nr 36/200.

Archiwum Skarbu Koronnego, dz. I, nr 47, 70, dz. IV, nr 41; dz. 85, nr 63.

Kapicjana, nr 8, 20.

Księgi grodzkie brańskie, nr 51, 52.

Metryka Koronna, nr 89; dz. XVIII (Lustracje), nr 64; Księgi Sądu Referendarskiego, nr 44. Sigillata, nr 11.

Metryka Litewska (Transkrypcje), nr 217.

Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera, nr 11, 15–17, 19, 608, 623, 909.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Archiwum rodzin właścicieli majątku czudeckiego, seria 8, nr 27.

Centralnij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. Kiïv, f. 966, op. 1, nr 111.

Centralnij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. L'viv, f. 812, op. 1, nr 16.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka XX. Czartoryskich, nr 1099.

Nacyânalny gîstaryčny arhiŭ Belarusi, g. Minsk:

f. 1708, op. 1, nr 36, 38, 42, 43, 45, 52, 54, 55, 64, 67, 144, 148, 153, 158, 163, 167, 168, 172, 177, 188, 192, 193, 196.

f. 1744, op. 1, nr 22.

f. 1789, op. 1, nr 4.

¹⁵⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 36, k. 530–531, 728–729. O konfesji testatora świadczy choćby forma wyznania wiary zawartego w źródle. Marcjan był stryjem słynnego Andrzeja i szwagrem Agnieszki, córki samego Fausta Socyna (Sozziniego), zob. CDIAU Lwów, f. 812, op. 1, nr 16, k. 10; Chmaj1921, s. 190.

Źródła drukowane

- Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia*, t. 2: *Programy drukiem wydane do r. 1765*, cz. 1: *Programy teatru jezuickiego* (1976), oprac. W. Korotaj, J. Szwedowska, M. Szymańska, Wrocław.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 1 (1380–1584): užrašymų knyga 1* (1998), oprac. A. Baliulis, R. Firkočiūsis, Vilnius.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 224 (1528–1547): 6-oji teismų bylų knyga (kopija – XVI a. pabaiga)* (1995), red. A. Bumblauskas i in., oprac. S. Lazutka, I. Valikonytė, Vilnius.
- Volumina legum*, t. 5 (1860), wyd. J. Ohryzko, Petersburg.

Opracowania

- Boniecki A., *Herbarz polski*, cz. 1, t. 3. (1900), cz. 1, t. 6. (1903), Warszawa.
- Chłapowski K. (2017), *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier.
- Chmaj L. (1921), *Andrzej Wiszowaty jako działacz i myśliciel religijny*, cz. 1: *Człowiek i życie*, „Reformacja w Polsce” nr 3, s. 189–207.
- Dąbrowski J. (2000), *Senat koronny wobec abdykacji Jana Kazimierza*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” nr 127, s. 39–58.
- Dzieduszycki M. (1875), *Starostowie ruscy i lwowscy*, „Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” nr 5, s. 428–445.
- Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III* (1910), zest. J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, Lwów („Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. 1, R. 1908/9).
- Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierz r. 1648, Jana III r. 1674, Augusta II r. 1697 i Stanisława Augusta r. 1764, najjaśniejszych królów polskich, wielkich książąt litewskich, itd., itd., itd.* (1845), wyd. O. Pietruski, Lwów.
- Gloger Z. (t. 1. – 1900, t. 2. – 1901, t. 3. – 1902, t. 4. – 1903), *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa.
- Hundert Z. (2019a), *Jeszcze o organizacji husarii koronnej na kampanię wiedeńską*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” nr 3, s. 9–24.
- Hundert Z. (2019b), *Porucznicy husarii koronnej w kampanii mołdawskiej 1686 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” t. 104, s. 61–79.
- Jakubowski J. (1935), *Powiat grodzieński w w. XVI. Mapa w skali 1:400 000*, w: *Prace Komisji Atlasu Historycznego Polski* z. 3, Kraków, s. 99–114.
- Jamiołkowski J.A. (2011), *Historia genealogiczna Jamiołkowskich*, Białystok.
- Kalinowski E. (2020a), *Szlachta ziemi bielskiej wobec bezkrólewia w XVI–XVII wieku*, Warszawa.
- Kalinowski E. (2020b), *Wacław Jaruzelski – bohater czy zdrajca? Nieoczywista biografia wojskowego i polityka*, „Przegląd Historyczny” t. 111, z. 4, s. 827–848.

- Kalinowski E. (2021), *Rodzina Mokrzeckich na Podlasiu do połowy XVII wieku. Studium historyczno-genealogiczne*, „Studia Podlaskie” t. 29, s. 45–65.
- Kalinowski E. (2022), *Apollo słodko-gorzki, czyli wcale nie ostatni zajazd na Podlasiu. Obrazek obyczajowy z XVII wieku*, „Mówią Wieki” nr 1, s. 40–43.
- Kapica I. (1870), *Herbarz... (dopełnienie Niesieckiego)*, wyd. Z. Gloger, Kraków.
- Knutel K. (2008), *Proboszczowie parafii Tyczyn*, „Głos Tyczyna” nr 5, s. 4.
- Konarski Sz. (1952), *Kanoniczki warszawskie: 24 IV 1744–13 VIII 1944*, Paryż.
- Kotarski H. (1971), *Wojsko polsko-litewskie podczas wojny inflanckiej 1576–1582. Sprawy organizacyjne*, cz. 2, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” t. 17, nr 1, s. 51–124.
- Laszuk A. (1993), *Dwory urzędników na Podlasiu w II połowie XVII w.*, „Białostoczczyzna” nr 1, s. 11–18.
- Laszuk A. (1998), *Zaścianki i królewszczyzny: struktura własności ziemskiej w województwie podlaskim w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa.
- Lulewicz H. (2006), *Uroczystości przeniesienia nabożeństwa z kościoła w Chodorówce do Suchowoli w marcu 1798 r.*, w: *Małe miasta. Religie*, red. M. Zemło, Lublin–Supraśl 2006, s. 169–188.
- Maroszek J. (2013), *Pięć wieków Ziemi Juchnowieckiej*, Juchnowiec Kościelny.
- Maroszek J. (1995), *Sobótka*, „Czas Miłosierdzia” nr 8 (59), s. 6.
- Mienicki R. (1937), *Stanisław Dowojno wojewoda połocki*, „Ateneum Wileńskie”, s. 404–481.
- Niesiecki K. (1839, 1841), *Herbarz polski*, t. 3, 4, 6, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk.
- Niewiadomski M. (2018), *Od lokacji miasta do upadku Rzeczypospolitej (1373–1795)*, w: *Dzieje powiatu ostrołęckiego*, red. J. Gołota, J. Kijowski, J. Mironczuk, Ostrołęka, s. 67–152.
- Ochmann-Staniszevska S., Staniszevski Z. (2000), *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. 1, Wrocław.
- Przyboś A. (1959–1960), *Gosiewski Maciej Korwin (zm. ok. 1683)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Warszawa, s. 343.
- Siatkowski J. (1996), *Dialektalne słowizmy niemieckie z sufiksem „-usch” w nazwach osobowych*, „Prace Filologiczne” t. 41, s. 101–110.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1880, 1893, 1895), red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1, 12-14, Warszawa.
- Sondel J. (2006), *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków.
- Szczerba J. M. (1990), *Jurydyki i libertacje królewskich miast podlaskich do połowy XVII wieku*, „Studia Podlaskie”, t. 1, s. 13–46.
- Święcki T. (1859), *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. 2, przejrzał, objaśnił i uzupełnił przypisami J. Bartoszewicz, Warszawa.
- Uruski S. (1905, 1916), *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, współudz. A.A. Kosiński, uzupełn. A. Włodarski, t. 2, 13, Warszawa.
- Urzędnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352-1783* (1938), oprac. K. Maleczyński, Lwów.
- Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy* (1994), oprac. E. Dubas-Urwanowicz i in., Kórnik.
- Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego w XV–XVIII wieku. Spisy* (2002), oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik.

- Wielądsko W. (1794), *Heraldyka czyli opisanie familii, y krwi związku szlachty polskiej y W. X. Litt. z ich herbami*, t. 2, Warszawa.
- Wijuk-Kojałowicz W. (1897), *Herbarz rycerstwa W. Ks. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach, których familie stanu szlacheckiego w prowincjach Wielkiego Księstwa Litewskiego zażywają*, Kraków.
- Wilczewski W.F., Maroszek J. (1996), *Niewodnica: dzieje kościoła i parafii 1596–1996*, Białystok.
- Wiśniewski J. (1965), *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV wieku do połowy XVII wieku, w: Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, red. J. Antoniewicz, Białystok, s. 51–138.
- Zawadzki J. (2018), *Sumariusz dokumentów Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna” z 1604 r. jako źródło do dziejów rodziny i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 25, s. 221–246.

Strony internetowe

- Bończak-Kucharczyk E., Maroszek J., *Sobótka*, <http://www.ogrodowy.minigo.pl/index.php/article/show/id/202> (dostęp 5.07.2021).
- Bończak-Kucharczyk E., Maroszek J., *Widowo*, <http://www.ogrodowy.minigo.pl/index.php/page/widowo> (dostęp 9.07.2021).
- Informacja z przekazania skanów i podpisania porozumienia pomiędzy Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych i Polskim Towarzystwem Historycznym*, <https://bialystok.ap.gov.pl/a,222,informacja-z-przekazania-skanow-i-podpisania-porozumienia-pomiedzy-naczelnadyrekcja-archiwow-panstwowych-i-polskim-towarzystwem-historycznym> (dostęp 13.06.2022).
- Intercyza zawarta między Krzysztofem Mokrzejcem (cześnikiem bielskim), a Aleksandrą Branicką (marszałkową) dotycząca dóbr Błędowa i Wola Rafałowska*, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/19818299/obiekty/778407> (dostęp 23.03.2022).
- Materiały nieuporządkowane do włączenia do zespołu*, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3100408> (dostęp 21.03.2022).